ALEXANDRU DIMA
(1905—1979)

În după amiaza zilei de 19 martie 1979, s-a stins din viață la București profesorul Alexandru Dima, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, fost director al Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor.

S-a născut la 17 octombrie 1905, la Turnu Severin, în familia unui mecanic ceferist, într-un mediu care avea să-i ofere prilejul de a deprinde o chibzuită cumpănire a lucrurilor, un realism al înfruntării cu dificultățile vieții. După anii de școală primară și de gimnaziu, se înscrie la liceul „Traian", din orașul natal, pe care îl termină în 1925. Asupra tuturor adolescentul firav produce o adîncă impresie, prin maturitatea dovedită fără ostentație, prin înclinația firească spre studiu. În clasele mai mari, Alexandru Dima simbolizează deja un ideal, pe care ceilalți se vor strădui să-l ajungă. Amintirile foștilor colegi nu se sfiesc să mărturisească aproape veneratia de care tînărul era înconjurat de colegi mai tineri sau de aceeași vîrstă. Desigur, nu este nici pe departe vorba de o legendă și nici de infructuoase omagii postume, ci de recunoașterea unui fapt real, a unei autentice și necontrafăcute superiorități intelectuale. Nu se poate spune că tînărul licean nu încearcă să cunoască viața, să o studieze, chiar să o prețuiască și din alte puncte de vedere decît ale studiosului. O iubire plină de respect față de aceea care îi va deveni tovarășa de o viață îl încîntă încă de pe acum și versurile scrise în acești ani vin să certifice nu numai delicate sentimente și gingașe împliniri, dar și o exprimare surprinzător de proaspătă, o cunoaștere a anumitor posibilități expresive și melodice ale vocabulei: „În strîngerea de mînă / Ce tu mi-ai dat azi noapte, / Eu am

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

simțit norocul / Sosind, / Adus de șoapte / Îndepărtate." [1] Încredințează tiparului alte versuri, care vor apărea în „Datina", începînd cu 1925. O prelucrare după Sully Prudhomme, un pastel, apoi scurte poeme în proză, „meditații recreative" și note de drum apar tot acolo, între 1925 și 1928.

Pentru cine l-a cunoscut tîrziu pe Alexandru Dima, lectura paginilor beletristice din tinerețe constituie o surpriză ce întărește intuirea unei laturi importante a firii sale: o candoare copilărească, o naivitate adesea uimitoare și nepreîăcută, o capacitate de a reacționa dureros la nedreptăți. „Și cu melancolie și fericire mă gîndesc că dintre toate darurile ce pot împodobi un suflet de om, copilăria e cel mai ales, cel mai minunat" — se destăinuia Alexandru Dima[2]. Au fost însușiri pe care le-a păstrat ascunse mai tuturor celor din preajmă și tocmai de aceea și-a semnat versurile cu pseudonim. Un sentimentalism discret îl animă pe tînărul acestor ani, imaginile pe care și le închipuie sînt vaporoase, tinzînd spre intangibil, într-o simbolistică livrescă uneori, dar suplu articulată: „Într-un tîrziu, se desprinse din depărtări de vis un medalion alb închipuind o amintire. Pămîntul înțelese. Luna era dragostea lui de odinioară. Și stelele nu-l mai sărutară.

În noaptea aceea, smaragdul se-ntunecă" *(O nouă primăvară*, în „Datina", IV, nr. 3—4, martie-aprilie 1926, p. 42).

Ne-am înșela dacă am crede că severineanul smead și cu ochii mari, negri, era doar un visător fascinat de căi siderale. Dimpotrivă, medita foarte realist asupra condiției umane și nu agrea defel rigiditatea clasică a academismului, reclamînd individului naturalețe în marginile socialului: „Dorim desigur cu toată lumea linia eroică a drumului ce vizează înalta valoare a moralității.

Numai că voim să notăm aci cît de dureroasă e această tendință a sufletului. Fiindcă îi deformează grația naturală, care nu totdeauna înseamnă imoralitate, și dă un produs inestetic ce chinuie mult sufletul.

Oamenii plătesc scump splendoarea eroismului moral, atît de scump că nici n-o socotiseră umană. De aceea au și dăruit-o cu o șireată generozitate semizeilor și zeilor.

De ce să nu lăsăm cîteodată pe oameni să fie umani?" (*Meditații recreative, idem*, V, nr. 7—8, septembrie-octombrie 1927, p. 160).

Pe an ce trece, intrînd tot mai mult în vîltoarea vieții, Alexandru Dima este atras de aspectele durabile, solide și palpabile ale realității, lăsîndu-le celorlalte loc în taine la care prea puțini aveau prilejul să ajungă. *În goană pe drumuri bănățene* marchează această întoarcere către suferințele celor din jur, către mediul care îl zămislise și în care vede apocalipse prevestitoare: „Și în locul priveliștii din poveste se-nfiripă în minte formidabila cruciadă a mașinilor în fabrici uriașe, cu lucrători trudnic încordați, cu fețe bronzate și severe. Și amestecul de carne și fum durează încă, brutal, profanînd sălbăticia divină a pădurilor din jur" („Datina", VI, nr. 3—4, martie-aprilie 1928, p. 113).

Din 1925, Alexandru Dima este student al Universității bucureștene, avîndu-i ca profesori pe Dimitrie Gusti, C. Rădulescu-Motru, Mircea Florinn,

[1] Comunicat, împreună cu fragmentele următoare de scrisori, de doamna prof. Olga Dima, căreia îi mulțumim și pe această cale pentru deosebita amabilitate.

[2] Fragment din scrisoarea din 11 iulie 1930, comunicată de doamna prof. Olga Dima.

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

P. P. Negulescu și alții. Colaborările sale la „Datina" se înmulțesc, devin tot mai substanțiale și de la umila „revistă a revistelor" studentul va trece curînd la articole de temeinică analiză a unor fenomene literare. Viața nu era dintre cele mai ușoare, lipsurile par a-l copleși, dar nu-l îndepărtează de la muncă: „lucrez groaznic. Am ajuns un semischelet. Mă simt foarte obosit, dar n-am ce face. De altfel, de asta sunt aici" — mărturisește studentul viitoarei soții[3]. Citește enorm, completîndu-și lecturile — și așa bogate — din liceu. Participarea sa la seminarii este remarcată îndată și toți colegii îi recunosc maturitatea intelectuală, vizibilă în acurateța răspunsurilor, diversitatea abordării problemelor, siguranța de sine[4]. Studia în principal filozofia, iar în secundar — limba și literatura italiană. Aprofundarea sistematică a celei dintîi discipline îi va aduce nu numai un spor de ordonare a gîndirii, dar și un trainic fundament tuturor lucrărilor sale ulterioare, de la acelea consacrate artei populare, la acelea despre literatura comparată.

Și pentru că nu rareori studierea filozofiei se asocia cu un trai nu prea îmbelșugat, Alexandru Dima nu face excepție de la regulă: „Epistola mea trecută a avut o culoare puțin cam tristă. Era ecoul ce-l produce în mine lipsa completă de sume de bani. Azi am început să mă veselesc, fiindcă mi s-a dat bursa și mi-am umplut punga cu o sumă pe care nu cred ca portmoneul să o fi avut vreodată... Și mi-e, dragă, cîteodată o foame așa de lup, că-mi vine să înghit pe toți domnii și d-șoarele cu care stau acuma la bibliotecă și scriu scrisoarea asta" [5].

Privațiunile și regimul aspru de muncă îi vor învinge însă curînd rezistența și Alexandru Dima, grav bolnav, va fi nevoit să-și întrerupă studiile și să stea luni în șir într-un sanatoriu din Banat. La afișierul decanatului apăruse chiar o înștiințare asupra morții sale. Lupta cu boala a fost dură și colegii, impresionați de voința supraomenească a prietenului lor, îi vor păstra amintirea peste aproape o jumătate de veac[6]. Întors la viață, Alexandru Dima va ști să o prețuiască în alt chip, deschizîndu-se înainte-i alte porți ale înțelegerii. Personajul unui roman, pe care Alexandru Dima avea intenția să-l scrie, întreprinde, într-o scrisoare, un gest simbolic, de mirifică resurecție în bucuria luminii: „adună mănunchiuri de soare și le azvîrle ca pe niște spice de grîu peste lume" [7].

În 1931, își trece examenul de capacitate pentru învățămîntul secundar, la filozofie și română — principal și la drept — secundar, fiind numit profesor la Rîmnicul Vîlcea, în același an. În anul următor, se transferă la Sibiu, profesor de română la liceul „Gh. Lazăr", al cărui director va deveni peste cîțiva ani. Concomitent, colaborează la „Datina", „Secolul" și „Roma", articolele publicate aici înmănunchindu-le în volumul *Aspecte și atitudini ideologice* (1933).

Anul 1935 va însemna și pătrunderea lui Alexandru Dima printre personalitățile îndrumătoare ale ideologiei culturii noastre naționale, prin arti-

[3] Fragment dintr-o scrisoare din 1926, comunicată de doamna prof. Olga Dima.

[4] Cf. Ion Zamfirescu, *Însemnări despre om și profesor*, în „Cronica", XV, 1980, nr. 43, din 24 octombrie, p. 7.

[5] Fragment dintr-o scrisoare din 1926, comunicat de doamna prof. Olga Dima.

[6] Cf. scrisoarea lui Ion Biberi către Alexandru Dima, din 15 octombrie 1978, comunicată de doamna prof. Olga Dima.

[7] Fragment dintr-o scrisoare nedatată, comunicat de doamna prof. Olga Dima.

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

colul-manifest *Localismul creator*, apărut în „Familia", apoi în „Blajul" și în „Revista Fundațiilor regale". Izvorîte din experiența grupării intelectuale „Thesis", înființată la Sibiu în 1932, rîndurile lui Alexandru Dima cunosc pretutindeni o primire mai mult decît favorabilă, deoarece îndemnau către o „mai profundă ancorare în realitate, în concret, în viața autentică și imediată", permițînd cunoașterea realității și valorificarea în creație a latențelor specifice unui loc geografic dat, adîncirea particularităților naționale în propria lor substanță.

Încercării de a pătrunde specificul locului, tradițiile lui, precum și contemporaneitatea i se datorează monografia *Sibiu* (1940), plină de pagini de vibrantă evocare și fină expresie artistică.

Din anul 1936 pînă în 1939, Alexandru Dima se specializează în estetică, istoria artelor și etnografie la Berlin și München, susținîndu-și între timp (1938) doctoratul la Universitatea din București cu lucrarea *Conceptul de artă populară*. Concomitent cu activitatea didactică desfășurată la Sibiu, Alexandru Dima colaborează la „Revista Fundațiilor regale", „Ramuri", „Luceafărul". La 26 noiembrie 1943, se înscrie la concursul ținut de Universitatea ieșeană pentru conferința de estetică filozofică, fiind numit conferențiar de estetică și critică literară, din 1945. La Iași, Alexandru Dima va preda, pînă la sfîrșitul anului universitar 1965/1966, cursuri nu numai de estetică, dar și de teoria literaturii, de literatură universală și comparată. Din 1963, a fost și directorul Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor al Filialei Iași a Academiei R. S. România. „Iașul e paradisul meu pierdut", îi va mărturisi Alexandru Dima lui G. C. Ursu, după mutarea la București. În capitala țării, va fi, între 1966—1975, conducătorul catedrei de literatură universală și comparată, succedîndu-i lui Tudor Vianu, iar din 1967 pînă în 1973, directorul Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu". Membru al Societății scriitorilor români (1936), al Fundației „Humboldt" (1939), membru corespondent al Academiei R. S. România (1964), membru în biroul Asociației internaționale de literatură comparată, conducător al Laboratorului de literatură comparată al Universității bucureștene (1972—1975), Alexandru Dima a fost și secretar al revistei „Datina" (1920—1932), redactor al revistei „Transilvania" (1934—1940), membru în comitetele de redacție ale revistelor „Provincia literară", „Iașul literar", „Cronica", director al publicațiilor „Anuar de lingvistică și istorie literară" și „Revista de istorie și teorie literară".

Fundamentală pentru activitatea lui Alexandru Dima a fost înclinația sa timpurie pentru o disciplină care, deși bine constituită, oscila încă între filozofie și etnografie: sociologia. Filozof prin pregătirea sa universitară, s-a adîncit, sub conducerea lui Dimitrie Gusti, în studiul sociologiei, spre a surprinde specificul național și tradiția, elemente între care, încă din 1927, vedea o strînsă legătură (*Specific național și tradiție*, în „Datina", V, nr. 5—6, mai-iunie 1927), în sensul acțiunii determinante a celei din urmă. Contrar înțelesului ortodoxist acordat de gîndirism tradiției, Alexandru Dima va afirma necesitatea combaterii latențelor mistice și cultivării „virtualităților active" ale poporului român. Alături de C. Rădulescu-Motru sau Mihai Ralea, el subliniază rolul distructiv al misticismului, cerînd „înălțarea lui Toma Alimoș la rangul unui îndreptar al societății românești" (*Aspecte și atitudini ideologice*, T. Severin, Datina, 1933, p. 26).

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

Spre a aprofunda sensul exact al „tradiției", Alexandru Dima participă la o amplă anchetă sociologică, în iunie-iulie 1929, în satul făgărășean Drăguș, sub conducerea lui Gusti, în echipă fiind cuprinși Tudor Vianu, H. H. Stahl, Paul Sterian, Fr. Rainer, Const. Brăiloiu, Tr. Herseni, P. Comarnescu. Cu prilejul acelei anchete totale, care cerceta cadrul cosmic, biologic, istoric și psihic al drăgușenilor, manifestările spirituale, economice, juridice, politico-administrative, unitățile și subunitățile sociale din sat și relațiile dintre ele, tînărului student îi revine sarcina de a studia împodobirea porților, interioarele caselor și opiniile despre frumos ale locuitorilor satului. Lucrarea, publicată abia în 1945, va înregistra minuțios toate datele oferite de materialele investigate, le va clasifica și sistematiza temeinic, dar mai presus de toate va marca tot mai vizibila apropiere a lui Alexandru Dima de estetică și literatură, ambele considerate dintr-o incontestabilă perspectivă sociologică.

În 1939, apare *Conceptul de artă populară*, rod al unei minuțioase pregătiri și documentări, în care sînt studiate probleme principale, precum descrierea fenomenului artistic popular, procesul de creație și circulație (ca element definitoriu). Studiul este călăuzit de concluziile oferite de ancheta de la Drăguș. În consecință, „arta populară" este considerată un fenomen spiritual care, urmărind adesea scopuri extraestetice, dominat de utilitar și social, se deosebește de „arta cultă", la care se observă propensiunea spre estetic. Către aceasta tinde și arta populară, deosebindu-se astfel de arta primitivă. Arta populară, se afirmă, reprezintă spiritualitatea colectivității manifestată prin individualitate (să precizăm că nu numai satului îi este rezervat rolul de creator).

Preocupări în această direcție a vădit Alexandru Dima și mai tîrziu, cînd cercetează (1942) fundamentul folcloric al povestirii *Dănilă Prepeleac*, dovedindu-se familiarizat cu uneltele specifice folcloristului și folosind o largă informație. Cam în același timp, îngrijește apariția în limba germană, la Leipzig, a unei antologii de basme românești (*Rumänische Märchen*, 1944). Se cuvine subliniat faptul că în permanență Alexandru Dima a făcut frecvente referiri la arta populară, în numeroase din studiile sale. Să amintim doar unul din acestea, apărut în 1936 și primit extrem de favorabil. *Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană* este o replică deschisă adresată formalismului estetizant și literaturii care se vrea mai curînd o colonie a curentelor occidentale, decît o expresie a specificului național. Investigațiile pe care Alexandru Dima le întreprinde în opera unor poeți români de valoare (precum T. Arghezi, I. Barbu, L. Blaga, V. Voiculescu, I. Pillat, A. Maniu, N. Crainic) scot la iveală credințe, obiceiuri și influențe ale literaturii populare care au contribuit substanțial la închegarea unor modalități artistice particulare. Cei mai de seamă poeți români ai vremii au respins înfeudarea față de curentele cosmopolite și, apelînd la elemente profund populare, au dat viață unor versuri de o puternică originalitate și de un lirism care, animat de impulsul de a sonda subconștientul, a găsit în folclor o zonă fertilă.

Dacă ar fi să încercăm o caracterizare a modalității predominante de abordare a fenomenului literar cult în scrierile lui Alexandru Dima, atunci nu încape îndoială că intră în discuție, în primul rînd, abordarea sociologică vizibilă chiar din primele studii.

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

Însăşi participarea la campania împotriva ortodoxismului gîndirist are temeiuri profund sociologice, pe linia strălucitilor oameni de ştiinţă care i-au fost mentori spirituali — C. Rădulescu-Motru şi D. Gusti. Un concept mereu în atenţia lui Alexandru Dima a fost „tradiţia", ca promotoare a „specificului naţional". Un prim şi serios studiu, din 1929, se referea la tradiţionalismul eminescian, în care vedea o reacţie faţă de imixtiunile străine şi din care urmau a fi îndepărtate elementele izvorîte din necesităţile demonstraţiei şi convingerii. Nu peste multă vreme, Alexandru Dima scrie cea dintîi lucrare românească dedicată sociologiei literare: *O istorie a literaturii româneşti din punct de vedere sociologic*, reluare a unui studiu anterior, apărut acum, în 1938, în volumul *Fenomenul românesc sub noi priviri critice*. Recunoscînd întîietatea şi predominanţa factorului estetic, Alexandru Dima precizează că fenomenul literar (românesc) nu poate fi înţeles în mod complet fără considerarea întregii lui problematici sociologice, a cîmpului de factori nu rareori decisivi pe care societatea îi propulsează în planul artei. Trecînd în fugă peste potenţarea conştiinţei de grup, pe care o întreprinde literatura, precum şi peste alte aspecte, cum ar fi condiţia istorică, relaţiile cu unităţi sociale determinate — familie, instituţii, diverse grupări — sau cu tehnica, Alexandru Dima se opreşte pe larg asupra condiţionării economice a literaturii noastre. Cu acest prilej, sînt subliniate înrîuririle pe care păstoritul şi agricultura le-au avut asupra literaturii populare şi culte, apariţia unei problematici legată de afirmarea proletariatului; în sfîrşit, starea materială a scriitorului şi munca sînt privite ca factori importanţi în elucidarea determinării economice. În cadrul condiţionării spirituale a literaturii, Alexandru Dima cercetează factorul religios, prilej de a evidenţia urme ale magiei şi ale religiei creştine, iar cu prilejul analizării condiţionărilor etico-juridice discută nu numai fluctuaţiile raportului literatură-etică, dar şi înrîuririle statutului social al scriitorului (proprietatea artistică, relaţiile cu editorii). În sfîrşit, un ultim capitol, studiind condiţionările politice ale literaturii noastre, scoate în relief rolul determinant, de-a lungul istoriei, al vieţii politice, în sens conservator sau progresist.

Este singura lucrare teoretică amplă pe care Alexandru Dima a scris-o privind în mod special sociologia literaturii, deşi în practică i-a aplicat consecvent metoda, precum în monografia dedicată lui Alecu Russo (1957), unde biografie, operă şi societate sînt considerate în interacţiunile lor numeroase şi variate, cu rezultate rodnice şi incursiuni documentare surprinzătoare. Teoretician al specificului naţional, Alecu Russo l-a atras pe Alexandru Dima tocmai din acest motiv. În mod consecvent, Alexandru Dima s-a ataşat unui critic cu certe înclinaţii către domeniul amintit — G. Ibrăileanu, al cărui *Spirit critic*... îl aprecia încă din 1929 (*Problema mişcării ortodoxiste*, în „Datina", VII, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1929). Îi va rezerva un loc în *Gîndirea românească în estetică* (1943), în 1947 îi studiază concepţia literară într-un amplu volum, prilej de a reliefa cu claritate „estetica sociologică" a criticului ieşean, asupra căruia va mai poposi în 1955 (*Concepţia despre artă şi literatură a lui G. Ibrăileanu*), 1973 (*Constantele teoriei literare a lui G. Ibrăileanu*) şi 1977 (*Ibrăileanu după patru decenii*). În sfîrşit, fără să adere întru totul la determinismul prea rigid al lui Dobrogeanu-Gherea, a pus în evidenţă (1967) întîietatea criticului român, pe plan european, faţă

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

de Paul Lafargue, Fr. Mehring și G. V. Plehanov, în apariția unei critici materialist-dialectice.

Este locul să amintim, de asemenea, că Alexandru Dima a avut constant în vedere relația literatură-societate, cu deosebire cînd s-a referit la chestiunea periodizării literaturii române, exprimîndu-și preferința pentru încadrarea ei în mari perioade istorico-sociale, cu respectarea criteriului estetic. Din aceeași perspectivă sînt alcătuite și studiile despre *Ghilgameș*, Goethe, Gogol, Whitman, Th. Mann (1967), după opinia, afirmată cu claritate în 1977: „valoarea estetică întrupată în opere implică așadar studiul istoric al evoluției lor prin relațiile cu cronologia epocii" (*Dezbateri critice*, București, Eminescu, 1977, p. 14). Fragmentară și intermitentă, activitatea de critic literar a lui Alexandru Dima s-a supus unui principiu statornic încă din 1927, cînd, în articolul *Despre funcțiunea criticii* („Datina", V, nr. 7—8, septembrie-octombrie 1927, p. 163), afirma că rolul criticii este numai de a explica opera și nu de a interveni cu puncte de vedere personale. Consecvente acestei poziții sînt studiile despre Odobescu, Coșbuc, M. Codreanu, cu excursuri explicative în istoria formelor și a speciilor și comentarii adecvate. Un loc aparte îl ocupă lucrările despre Eminescu, asupra căruia Alexandru Dima a scris pagini intrate în bibliografia curentă de referință, fie că este vorba de tradiționalismul poetului, ori de motivul cosmic în opera lui.

Preferința vizibilă a lui Alexandru Dima față de principiile sociologiei (literare) se întemeia pe o constatare fundamentală, făcută cu prilejul anchetei de la Drăguș, anume că „frumosul popular" trebuie să aibă „stringentă legătură cu viața". Nici principiile esteticii sale generale nu au renunțat vreodată la această corelație, este drept, foarte generală, dar tocmai de aceea încăpătoare și elastică. Oprindu-se asupra esteticii și studiindu-i fundamentele, Alexandru Dima preferă fenomenologia tocmai pentru că aceasta i se pare a stabili o legătură mai directă cu viața. În ansamblu însă, gîndirea promovată în numeroasele volume de estetică pe care le-a publicat se arată îndatorată unui eclectism superior, înrudit cu al lui Tudor Vianu, mentor evocat și invocat frecvent. Tendința predominantă este de încorporare a acelor concepții care, afirmînd autonomia esteticului, oferă suport cunoașterii obiective.

Domeniul esteticei. Privire sintetică introductivă (1947) analizează în adîncime unele concepte estetice, într-un context cuprinzător, prin delimitări succesive efectuate pe baza unei intuiții pătrunzătoare, argumentată de bogate lecturi. Definițiile comportă claritate și mai ales o relativizare a afirmațiilor categorice ale altora, întreprinsă în lumina unei priviri atente ce descopere esențialul. În 1943, apăruseră alte două volume, unul dedicat aspectelor contemporane ale *Gîndirii românești în estetică*, iar celălalt unor *Probleme estetice*. În rînduri de o remarcabilă și concisă claritate, Alexandru Dima trece în revistă, uneori polemic, nu o dată ironic, însă de fiecare dată într-o înaltă ținută intelectuală, concepții estetice fragmentare (precum ale lui Ibrăileanu ori Zarifopol), forme sceptice (Lovinescu și Călinescu), forme metafizice (Blaga, Crainic, Liviu Rusu, M. Dragomirescu), concepția vitalistă a lui E. Speranția sau perspectiva etică a lui Vianu.

Limpezimea expunerii unor „probleme estetice" dificile, precum frumosul natural și artistic, funcția epistemologică a artei, clasificarea artelor, provine și din respingerea speculațiilor sterile, a divagațiilor de amator,

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

precum și din tendința, programatică, spre academismul clasic. O continuare a acestor preocupări o constituie și studiile dedicate teoriei literare românești, așa cum a fost ea înțeleasă de Alecu Russo, B. P. Hasdeu, I. L. Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Gherea și mișcarea de la „Contemporanul".

Din împreunarea formației sociologice cu preocuparea față de estetică au rezultat și studiile de literatură comparată. De la analiza specificului național la corelarea lui cu sistemul de valori europene sau universale pasul a fost făcut lesne, chiar cu o anume dăruire. Puncte de vedere mai vechi, exprimate în studii ca *Motive hegeliene în scrisul eminescian* (1934), au înlesnit trecerea. Studierea naționalului, socialului și a universalului literaturii române îi îngăduie să-i analizeze originalitatea și să aprecieze că aceasta ar fi, ca o formă generală, „clasicismul realist". Tot mai numeroasele studii comparatiste sînt întrunite în volumele *Conceptul de literatură universală și comparată* (1967), *Aspecte naționale ale curentelor literare internaționale* (1973), *Dezbateri critice* (1977). Lucrarea care a impus autoritatea lui Alexandru Dima și în acest domeniu este însă *Principii de literatură comparată* (1968; ed. II, 1972; traducere în limba rusă în 1977), o introducere sintetică, operînd pe baza unei riguroase sistematizări, a cunoștințelor vaste și profunde asupra domeniului și a respingerii eficiente atît a metodelor vetuste, cît și a celor de ultimă oră, necontrolate de timp.

Punctul de vedere general al lui Alexandru Dima este însă mai vechi și s-a afirmat cu deosebită claritate în *Afinități elective: Titu Maiorescu și Goethe* (1940), studiu programatic în care cercetarea „izvoarelor" și a „influențelor" este înlocuită cu o alta, de esență superioară, a investigării „înrudirilor spirituale", cu alte cuvinte — a ceea ce mai tîrziu vor fi numite „paralelisme". Alături de relațiile directe și de independență, paralelismele vor constitui una din cele trei căi de abordare a operei literare de către literatura comparată, domeniu în al cărui centru se află structura specifică a individualității operei. Reluînd un principiu întîlnit nu o dată în scrierile sale, Alexandru Dima afirmă că universal nu poate ajunge decît ceea ce este particular. Spiritul academic moderator determină o atitudine în ansamblu sceptică față de punctele de vedere foarte recente, dar și afirmarea unei poziții cu adînci ramificații umaniste, dovedite în paginile în care se discută proiectul unei istorii a literaturilor europene. Potrivit lui Alexandru Dima, specificul național (al unei literaturi) nu poate fi înțeles fără o raportare la contextul cultural și artistic european și universal; iar literatura comparată va deveni cu adevărat utilă numai în măsura în care va contribui efectiv la surprinderea particularităților unei anume literaturi.

Întreaga activitate a lui Alexandru Dima, desfășurată timp de peste o jumătate de secol, în domenii diferite, dar, în același timp, perfect unitară în varietatea ei, a împletit criteriul estetic cu acel sociologic, ultimul rămînînd fundamentul tuturor demersurilor sale, nu atît în evaluarea lucrărilor literare, cît în generalizările asupra lor și în încadrarea sferei esteticului în cîmpul mai larg al culturii. Însăși istoria literaturii nu l-a interesat decît în măsura în care trecutul oferă argumente privirilor teoretice. Și, din acest punct de vedere, scrierile lui Alexandru Dima sînt bogate în generalizări pline de substanță, întemeiate pe o cultură sistematică, întinsă și într-atît asimilată, încît s-a transformat într-un simplu factor de fundal. Spirit raționalist, era atras de rigoare și disciplină metodologică, fără să acorde credit

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)

meticulozității decît atunci cînd aceasta era însoțită de o perspectivă largă. Discreția polemicii, tactul semnalării erorilor l-au călăuzit nu numai în publicistică, dar și în activitatea de la catedră. Cu acest din urmă prilej, căuta să dezvolte la studenți originalitatea gîndirii, capacitatea sistematizării și a organizării sintezelor.

Celor din preajmă li se dezvăluia cu greu, nu era un expansiv, dimpotrivă, își supraveghea atitudinea, vorbele, gesturile. Efuziunile erau rare, dar clipele de entuziasm interior nu puteau trece neobservate, ca și plăcerea dialogului, în care venea totdeauna cu puncte de vedere originale și de o înaltă ținută intelectuală, pe care le oferea spre dezbatere, întreținînd în juru-i o vie efervescență spirituală.

Dispariția lui Alexandru Dima constituie o grea pierdere pentru literatura noastră.

DAN MĂNUCĂ

BDD-A1440 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:56 UTC)